

բաժանի լեռներուն ջրերը կբերէ 52 աղբիւրներով բա-
ղարին մէջ կտարածէ :

Ճարտարութիւնն ու վաճառականութիւնը Մատրի-
տին մէջ ամենեւին ծաղկած է. ժողովրդեան գլխաւոր
առուտունն ու շահը արբունեաց եւ տերութեան պաշ-
տօնատեարց նեւ է : Մատրիտացոց ամենէն մեծ
գոնարձութիւններն են ցլամարտութիւնը, էկեղեցա-
կան հանգեսներ, բափորներ, եւ *թերթուլիս* ըստած
գիշերահանդեսներ, յորս կլսօսին, կխաղան եւ նաեւ
քիջ մը երաժշտութիւն կընեն : Ընդհանրապէս Մա-
տրիտին շրջակայքը տխուր եւ ամալի են. կան նա
եւ շատ մը բազաւորական ամարանոցներ, որոց

անուանիներն են *Էսթրիս*՝ զոր Փիլիպպոս Բ. բազա-
ւորը շինեց իսպառիւս Ս. Լաւրենտիոսի, որ պալատ է եւ
միանգամայն վանք. էկեղեցւոյն մէջն են Կարոյոս ճին-
գերարդին եւ Փիլիպպոս երկրորդին գերեզմանները .
այս էկեղեցւոյն մեծ դռուը բազաւորաց համար միայն
կբացուի, եւ այն ալ բոլոր բոլոր երկու անգամ,
այսինքն մէկ մը իրենց մկրտութեան օրը, մշմընալ
իրենց մահուան : Էսթրիսային Էսթր անուանի են
Բազա-Տէլ-Բանկոյ գեղեցիկ պարտիզով. *Էլ-Փաւսոյ*
կաղնեաց անտառով եւ պարտիզով. *Վիլլա-Վիսիտա*
ուր Փերդինանտոս 2. բազաւորը մեռաւ 1759ին .
Ֆորիսա Չարկուէյա, եւ *Արանխուէզ* :

ԿԵՆՅԱՂՈԳՈՒՏ ԲԱՆՔ

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՒՆ.

Փ.

Հազիւ արշալոյսն սկսեք եր երկնքին արեւե-
լեան կողմը ձերմըկցընէ՞ Պ. Արշակ ընտանեօրը բը-
րակին վրայ հասաւ : Իրենց բոլոր ուշադրութիւնը
առջեւինն բացուած նրաշալի տեսարանին տալով
կտեսնէին որ գիշերը դեպի արեւմուտք կդիմէր,
աստղերն աներեւոյր կըլլային, եւ կամաց կամաց
առաւօտեան լոյսը ամեն տեղ տարածուելով՝ այս
մէր կիսագունտը նշուազեղ ալիքներովը կողողէր :
Վերջապէս արեւը ծագեցաւ այնպէս պայծառ որ աչ-
քերնին չէր զօրէր վրան նայիլ : Այն ատեն սկսաւ
Արշակ որդւոցը խոստացած դասախօսութիւնը :

Անշուշտ ձեզի այնպէս կբեռայ, սիրելիք, ըսաւ
բարեսէր եւ ուսումնասէր ծերունին, որ արեգակը հո-
րիգոնին այն կտեսնէ ելաւ ուսկից որ նախ սկսաւ երե-
ւիլ. եւ այնպէս մը կկարծուի որ երկնից անհուն տա-
րածութեանը մէջ բանի կերբայ աւելի կբարձրանայ,
որպէսզի մեզի տուած լոյսը ուրիշ տեղեր ալ տանի
տայ : Առաջ երկար ժամանակ այսպէս կկարծէին
մարդիկ, այսպէս ալ պիտի կարծեն միշտ անոնք որ
հետէ պիտի չըլլան մտքերնին լուսաւորելու գիտու-
թեամբ, վասն զի աչքերնուս բնականապէս ասանկ
կտեսնուի : Հիներէն ոմանք կըսէին, — ժողովուրդներ
կան նաեւ հիմա որ այնպէս կկարծեն — , թէ երկիրս
տափակ է ու չորս դին շուր պատած, եւ ջրին մէջէն
արեգակն ամեն օր կելլէ իր սովորական ընթացքը
կատարելու համար :

Այն դրութիւնը որով կկարծեն մարդիկ թէ արեգա-

կը երկրիս չորս կողմը կդառնայ՝ դրութիւն *Պտղո-
մոսի* կըսուի. բայց երբ նարիւր տարիէն աւելի
է որ եղած ալեւայլ զննութիւններով այս դրութեան
սխալ ըլլալը իմացուեցաւ * :

Հիմակուան ընդհանուր կարծիքն այն է թէ երկիրս
պտտիկ մոլորակ մըն է, եւ ուրիշ մոլորակաց նեւ կը
դառնայ արեւուն չորս դին, որ աղբիւր է լուսոյ եւ
բազմաբիւ աշխարհներու կեդրոն : Արեւը աչքով
տափակ բոլորակ մը կերեւայ, բայց թեորքաւ հեռադի-
տակով նայինք՝ գունտի մեւ ունենալը կտեսնուի :
Տիեզերաց վրայ սփռած ջերմութիւնն ու լոյսը տեսնե-
լով՝ կիմանամք որ արեւուն նիւրը կրակ է, եւ կամ
գունտ մըն է որ կրակի պէս միշտ կվառի կբոբբորի,
բայց ստոյգը չենք գիտեր : Վրան տեսնուած բծերէն

(*) Կերեւայ թէ երկրիս արեւուն չորս կողմը պտրտելուն
կարծիքը նախ Եկեղեցի Սիրակուսացին ունեցեր է. շատերն
իրեն հետեւեցան, յորս անուանի է Արիստարքոս աստեղա-
բաշխը՝ որ Քրիստոսէ 280 տարիի չափ առաջ Արեւիքին մէջ
դաստապարտուեցաւ իրեն աստուածոց դէմ բոլոր մուր
նոր բաներ սովբեցնող : Այն կարծիքը մոռցուած մնաց
զբերէ մինչեւ Քրիստոսի 1540 բուսկանը, եւ այն տարին
Կոստանիկոս հռչակաւոր Բրուսիացի աստեղաբաշխը այլ եւ
այլ հաշիւներով հաստատեց զայն : Իրեն հետեւողացը մէջ
ամենէն անուանին է Գալիլէոս իտալացին, որ Արիստարքոսէն
ալ դժբաղդ զանուելով՝ Հռովմայ կրօնաքննութեան ահաւոր
ատենին մատնուեցաւ, եւ անոր ձեռքին ազատելու համար
հարկ եղաւ խղճմանքին դէմ նրապարակաւ ըսէ թէ սխալե-
ր է, սովբեցուցած կարծիքը ծուռ է : Բայց քանի որ այն անաւոր
ատենին մարդաստոյշ զենքերը գոլցան բրացան, Կոստե-
նիկոսի ու Գալիլէոսի ճշմարիտ վարդապետութիւնները ամեն
տեղ տարածուեցան աներկիւղ :

հասկըցան աստեղաբաշխը՝ որ արեւը անդադար ինք իր վրայ կդառնայ, վասնզի այս բժերը հաստատուն մեկ տեղ մը չեն կենար, գունտին դառնալովը մէյ մը մեկ ծայրը կերեւան՝ մէյ մը մեկայը. և, դիտեր են որ առջի տեսնուած տեղերնին նոր տեսնուելու համար քսանըթորը օր պէտք է վրան անցնի, և արեւմուտքեն դեպի արեւելք կերբան. յորմէ կլմացուի քէ արեւն ալ նոյն ուղղութեամբ կշարժի, այսինքն արեւմուտքեն դեպի արեւելք: Արեգակն անդադար չորս դիէն ճառագայթներ կարծեկէ, այն ճառագայթներով է որ բոլոր տիեզերք կլսաստորութիւն ու կտաքնան. լուսոյն տաքցուցիչ գործարիւն ունենալուն յիշենք այն փորձն որ ամեն մարդ ըրած կամ տեսած է, այսինքն քէ ոսպնածէ ասպակիով մը արեւու ճառագայթներն որ ամփոփուին՝ լուցկին (*գալ*) կփռնկի:

Քաջ աստեղաբաշխ հաշուէր են որ լոյսը ուրք վայրկենի մեջ արեւէն մեզի կհասնի, և երկրիս արեւէն ունեցած միջին հեռաւորութիւնն է՝ ըստ ոմանց՝ 9, 557, 266 բիւրամբր (24, 458, 850 մղոն), և ըստ այլոց 18, 766, 666, բիւրամբր (42, 975, 000 մղոն): Երկիրս՝ արեւէն մեկ միլիոն չորս հարիւր հազար անգամ պզտիկ է: Արեւուն այս սարսափելի մեծութեանը առջեւ մեր փոքրկութիւնն ու ոչնչութիւնը լաւ կհասկընանք. սակայն աչքերնիս տիեզերաց անհուն տարածութեանը մեջ արեւէն ալ անդին կտարածէ իր տեսութիւնը, և մտքերնիս՝ որ պզտիկ գլխընուս մեջ ամփոփուած կեցած է, իբրեւ իբանտէ դուրս կեղի կարճրկուի ու կերբայ միևեւ այն հրաշալեաց աղբիւրին կհասնի:

Սակայն պէտք չէ կարծել որ տիեզերաց լուսատու շանը միայն արեգակն ըլլայ. երկնին վրայ տարածուած անբիւ անհամար աստեղաց մեջ այնպիսի լուսափայլ գունտեր ալ կան՝ որ արեւուն պէս անշարժ են, ուստի և *հաստատուն աստղ* ըսուած են, և անոնց մեզի արեւէն շատ աւելի պզտիկ երեւնալուն պատճառն այն է՝ որ մեզմէ շատ աւելի հեռու են. և որովհետեւ աշխարհս անմիջապէս լուսաւորելու պաշտօնը չունենալով խորհրդաւոր ու անջափելի հեռաւորութեան մը մեջ կշողջողան, ուստի երբ դիտակով ալ զիրենք դիտեմք՝ պարզ աչքով տեսածներնէն աւելի բան չեմք տեսներ: Կարելի է որ տիեզերաց անհուն տարածութեան անդնդոցը մեջ ուր մեր աչքին տեսութիւնը չկրնար հասնի՝ ըլլան ուրիշ բազմաթիւ հաստատուն ու շարժուն աստղեր, ուրիշ արեգակներ և ուրիշ աշխարհներ: Աշխարհիս կարգաւորութիւնը ճիշդ կողմէն ալ քննեմք՝ Աստուծոյ ամենակարողութեանն ու անհուն իմաստութեանը արժանի գործ մը կգտնեմք, մեր յետին անկարողութիւնը տես-

նելով կխոնարհիմք անոր առջեւը, և հոգով և ճշմարտութեամբ զինքը կպաշտեմք:

Հաստատուն ըսուած աստղերէն զատ կան ուրիշ աստղեր ալ՝ որ *մոլորակ* կամ *քաղաղական աստղ* կկոչուին, վասնզի անդադար տեղերնին կփոխեն, և աստեր երկու խումբ կբաժնուին, Գլխաւոր և Երկրորդական: Գլխաւորներն արեւուն չորս դիէն կդառնան, ինչպէս Երեւակ, Լուսնբագ, Հրատ, Երկիր, Աստղիկ (Արուսեակ), Փայլածու, Ուրանոս և Պոսիդոն: Երկրորդականները մեկքանի գլխաւորներուն բոլորաթիւը կդառնան, ինչպէս որ Լուսինը երկրիս, և աստեր *արբանեակ* կկոչուին:

ՓԱՅԼԱՅՈՒՆ մոլորակաց ամենէն փոքրն է ու արեւուն ամենէն մօտ, իրեն պէս ուրիշ մը չկայ որ այնչափ քիչ ժամանակի մեջ այն շրջանը կատարէ: Թեպետեւ միւս մոլորակներէն աւելի փայլուն ու լուսաւոր է, սակայն արեւուն շատ մօտ ըլլալուն համար անոր ճառագայթներուն մեջ կընկղմի, և անկարելի կըլլայ զինքը տեսնել. արեւուն սկաւառակին վրայէն անցած ժամանակը միայն կերեւնայ, այն ալ սեւ կետի մը պէս: Նեւտոն հռչակաւոր անգղիացի աստեղաբաշխը կըսէ քէ փայլածուին վրայ արեւուն լոյսն ու ջերմութիւնը ամառուան ամենէն տաք ատեն երկրիս երեսը եղած լուսէն ու ջերմութենէն Եօրն անգամ աւելի սառտիկ են: Կկարծուի քէ մեր հողագետէն տասներեքնգ անգամ փոքր է: Արեւէն ունեցած հեռաւորութիւնն է 52,644,000 հազարամբր: Իր առանցքին վրայ կդառնայ 24 օրուան ու 51 վայրկենի մեջ:

ԱՍՏՂԻԿ, որ նաեւ *Արուսեակ*, *Ասղ Առաւօտ* և *Լուսաբեր* կկոչուի՝ Երբ արեւուն շատ մօտ ըլլալովը առատ լոյս կառնու անկեց՝ և անոր էլլելէն առաջ կերեւայ, և *Գիշերափառ*՝ Երբ արեւը մտնելէն յետոյ երեւայ: Աստղիկն վրայի երեսը անհասար ըլլալուն՝ ամեն կողմէն լոյս կցոյացընէ. որով և հաստատուն աստեղաց պէս կշողայ: Արեւէն ունեցած միջին հեռաւորութիւնը զրեքէ 11 միլիոն բիւրամբր է (27 միլիոն մղոն): Արեւուն չորս դիէն կշրջի 224 օրուան, 16 ժամուան ու 49 վայրկենի մեջ. իսկ իր առանցքին վրայ կդառնայ 25 ժաման, ու 20 վայրկենի մեջ: Հինգ մեքքի չափ երկայնութիւն ունեցող զիտակով մը նայած աստեղնիս պարզ աչքով տեսնուած լուսնին մեծութենէն երբ անգամ աւելի մեծ կտեսնեմք: Արուսեակը միշտ չերեւնար, օրուան մեջ 5 կամ 4 ժամ միայն կերեւայ, այն ալ կամ առաւօտը դեպի արեւելք, և կամ երկուցը դեպի արեւմուտք: Մեր երկրիս նման՝ անոր չորս դիէն ալ մընոյրըս պատած է, յորում լուսնին երեւոյթներուն պէս երեւոյթներ կերեւան:

ԵՐԿԻՐ, որ մեր պատկերեանը նայելով սարսափե-
լի մեծութիւն ունի, աշխարհիս դրութեանը մեջ փո-
քրիկ աստղ մի է : Արեւէն ունեցած միջին հեռաւոր-
ութիւնն է 15, 269, 991 բիւրամէրը, (54, 557, 480
մղոն) , եւ լուսնէն ունեցած միջին հեռաւորութիւնը

58, 414 բիւրամէրը 6 նազարամէրը (86, 524 մղոն) :

Երբոր Երկրիս վրայ խօսիմք իբրեւ մարդու բնա-
կարանին վրայ՝ այն ատեն կբացատրենք նաեւ ա-
րեւուն ու իր վրայ ունեցած շարժումները. հոս
մոլորակաց վրայ միայն է խօսքս :

ՍՍՏՂՆ ԱՌԱՌՈՅՈՒ.

ԱՌ Տ. Վ*** Բ.-Ի.***

Որ իդէմս աղօտ
Երկնից յառաւօտ
Ձերդ բոց վառ իվառ.
Յարժարի բուրվառ.
Շողաս կարմրորակ
Պայծառ Արուսեակ.

Ո գլխից քո նըշույլ
Ձամպովք վարդանոյլ
Արկանես այգուն,
Եւ մերք իծովուն
Դեռագարբն յալիս
Իծուի սոյնսկիս.

Իբր ըզձիւնարոյր
Կարապին փետուր
Իկապոյտ լըճին,
Կամ գերդ իմրբին
Իրնօտից հովիտ
Սանուն ինչ ժըպիտ.

Աստղիկ, ով յետին
Յակինթ գիշերին,
Իբր իշողշողուն
Ականց անդ պարուն
Հանդիսին նըշխար
Վայրանկեալ գոհար:

Քո այնչափ զրարք
Է ցոյ լուսազարդ
Ձի եւ այգն ըզքեզ
Ում ընդառաջես
Հակատուն իքօղ
Յեռու շող առ շող:

Տունջեան մերձաւոր,
Քաղցր աւետաւոր,
Այն ինչ ես յերկին՝
Որ ինչ մեր հովտին
Քընքոյշ մանուշակ
Ձեփիւտից գուշակ:

Քոյդ իվայլ յերկնօտ
Մութն առնու փախուտ,
Մըրրիկք բըռնագոյն

L'ÉTOILE DU MATIN.

A M. V** C.-I.**

Toi qui dès le matin,
Sur la face sombre du ciel,
Comme la flamme étincelante
Dans un encensoir d'argent,
Resplendis d'un blond éclat,
O douce étoile du matin!

Toi dont la blanche lumière
Sur les nuages de rose
Se répand au point du jour,
Et qui parfois glisse ondoyante
Sur les vagues de la mer
A peine éveillées;

Semblable à l'aile du cygne,
Plus blanche que la neige,
Dans son lac d'azur,
Ou comme sur le creux sillon
Des joues sombres
Un sourire fugitif.

Étoile, ô toi,
Dernière jacinthe de la nuit;
Comme après le bal
La plus brillante des perles éclatantes
Le rubis tombé par terre,
Reste de la fête.

Ta lumière brillante
Est si gaie, que l'aurore
Que tu devances
T'a choisie pour orner le voile
Qui couvre son front,
En entrelaçant rayons sur rayons.

Du jour qui arrive
Doux précurseur,
Tu es dans le ciel
Ce qu'est pour notre vallée
La tendre violette:
Présage du printemps.

A ta clarté
L'ombre s'enfuit du ciel;
Les orages furieux